

Р. В. Белоусова

кандидат психологічних наук,
в. о. доцента кафедри загальної та диференціальної психології
Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського, м. Одеса

**ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОВІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ
КРЕАТИВНОСТІ ОСІБ З ПЕВНИМИ ЕМОЦІЙНИМИ ДИСПОЗИЦІЯМИ**

У статті розглядаються особливості комунікативної креативності у осіб з різними мономодальними та полімодальними типами емоційності. Встановлено, яким чином певні емоційні диспозиції впливають на специфіку комунікативної креативності.

Ключові слова: емоційність, емоційні диспозиції, комунікативна креативність.

В даній статті представлена специфіка комунікативної креативності осіб з різним типом емоційності, тобто наведені результати дослідження індивідуальних відмінностей за емоційністю, що проявляються в особливостях комунікативної креативності.

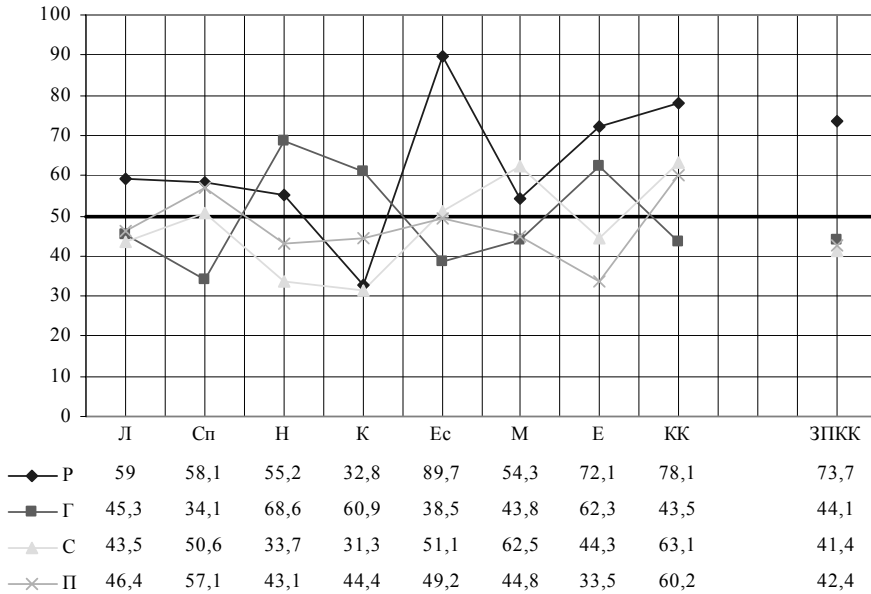
На початку даного дослідження нами попередньо було виділено групи досліджуваних з мономодальними (стійке домінування однієї з емоційних модальностей) та полімодальними (домінування декількох емоційних модальностей) типами емоційності. Далі досліджувалися особливості комунікативної креативності у представників даних типів.

Відбір представників з помітною перевагою окремих типів емоційності відбувався на основі даних, що були отримані за допомогою самооціночного чотирьохмодального опитувальника емоційності, спостережень за поведінкою досліджуваних та бесід з ними. Процедура відбору даних представників здійснювалась методом “асів”. Перевага певної емоційної якості, тобто домінування однієї з чотирьох або декількох емоцій над іншими, констатувалось у тих досліджуваних, у яких високий бал (значення відповідає 75-му перцентилю та вище) по одній модальності сполучався з низьким (значення відповідає 25-му перцентилю та нижче) по інших [3].

Спираючись на результати теста-опитувальника комунікативної креативності досліджуваних — представників кожного мономодального типу, ми побудували усереднені профілі комунікативної креативності. Дослідження якісно-кількісних сполучень показників комунікативної креативності кожної групи досліджуваних, відображених в їх зведених профілях, дозволить не тільки вивчати специфіку прояву даної властивості у представників груп, що розглядаються, але й порівнювати отримані профілі між собою.

Такий підхід дасть можливість виявити як схожість, так і відмінності в проявах комунікативної креативності представників кожного типу емоцій-

ності. Профілі комунікативної креативності осіб, що відрізняються мономодальним типом емоційності, представлено на малюнку 1.

Мал. 1 Профілі комунікативної креативності осіб з мономодальними типами емоційності

На даному малюнку зображено профілі комунікативної креативності чотирьох груп досліджуваних: Р — група з домінуванням емоцій патерну “радість”, Г — група з домінуванням емоційної модальності “гнів”, С — група з домінуючою модальністю “страх”, П — група з домінуванням емоцій патерну “печаль”. На осі Х розташовані показники комунікативної креативності, на осі Y — їх значення, що виражені в процентилях. Графіки мають вигляд кривих, які поєднують значення кожного параметра комунікативної креативності. Середня лінія ряду проходить через точку в 50 процентилях. Під графіком представлені усереднені значення показників комунікативної креативності кожної з груп, що ми розглядали.

Аналіз профілів, у відповідності до вищевикладеного, будемо проводити в два етапи. Спочатку порівнюємо профілі між собою для з’ясування значущих відмінностей між однойменними показниками, далі проаналізуємо кожен профіль окремо для отримання інформації про специфіку комунікативної креативності представників виділених груп досліджуваних (типів емоційності).

А) Насамперед, звертає на себе увагу той факт, що профілі, які аналізуються, склали дві пари, які за координатами більшості показників начебто “дзеркально” відображають один одного відносно середньої лінії ряду. Це профілі комунікативної креативності представників груп (типів емоційності) “гнів” та “страх”, з одного боку, і профілі груп “радість” та

“печаль” — з іншого. Відмінності між однойменними показниками комунікативної креативності в парах профілів, що порівнюються, підтверджені *t*-критерієм Стьюдента майже по всіх показниках. Дані результати, на наш погляд, можуть свідчити, як мінімум, про дві речі. По-перше, підтверджуються факти біполярності емоційних модальностей “радість” — “печаль”, “гнів” — “страх”, отримані в ряді робіт інших авторів [1, 2].

По-друге, ця полярність виявляється в особливостях комунікативної креативності, показники якої “зосереджуються” в просторі полюсів, що відповідають модальності, яка їх поєднує. Але особливо важливо те, що показники комунікативної креативності, які порівнюються попарно, також представлені протилежними полюсами, що підтверджує біполярність змісту кожного показника. Можна сказати, що певна емоційна модальність пов’язана з характеристиками (показниками) комунікативної креативності тих полюсів, які співпадають з нею за своєю психологічною сутністю (прийняття — неприйняття об’єкту, позитивне — негативне ставлення до нього, активний — пасивний спосіб взаємодії з ним).

Б) Для вивчення специфіки комунікативної креативності представників кожної з виділених груп досліджуваних (типів емоційності) проаналізуємо якісно-кількісне сполучення показників між собою в кожному профілі.

Насамперед, важливо відмітити, що найбільш вираженою рисою для “радісників” є емоційна стійкість, котра характеризується здатністю до мобілізації, до керування своїм емоційним станом, до контролювання власною експресивністю та поведінкою. У представників даного типу емоційна стійкість (Ес⁺) поєднується з вмінням захоплювати спілкуванням інших людей, створювати легку, невимушену атмосферу навколо себе (КК⁺). Їх виразність у спілкуванні яскрава за рахунок багатой жестикуляції, міміки, різноманітного інтонаційного репертуару (Е⁺). Вони доброзичливі, здатні до співпраці, розумних вчинків (К⁻). В цілому легко спілкуються (Л⁺), прагнуть до вирашного самоподання (СП⁺), вільні у визначенні лінії своєї поведінки (Н⁺).

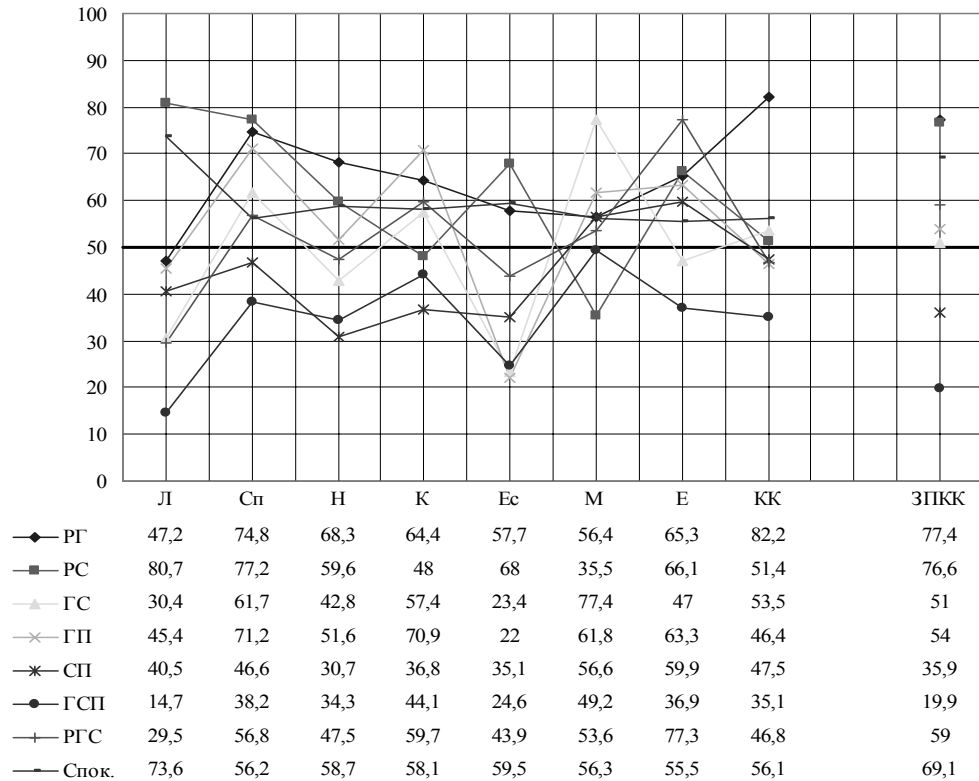
Особи з домінуванням емоційної модальності “гнів” характеризуються, в першу чергу, свободою думок і вчинків, вони прагнуть до незалежності від оцінок оточуючих, мало звертають увагу на враження, яке вони в дану мить справляють на інших людей. Відстоюючи свою позицію, вони часто не приховують свої емоційні переживання, при цьому бурхливо жестикулюють (Е⁺), проявляють нестриманість, нетерплячість (Ес⁻). Вони схильні до конфліктності (К⁺), їм не завжди вдається конструктивно будувати стосунки (КК⁻), що періодично призводить до виникнення труднощів у спілкуванні (Л⁻).

Особи, у яких переважають емоції патерну “страх”, у спілкуванні переважно характеризуються вираженою лагідністю і поступливістю (К⁻), схильні керуватися судженнями оточуючих (Н⁻); незважаючи на це, їх відрізняє високий рівень знань про способи та особливості комунікації (КК⁺), і в разі необхідності вони можуть це використовувати в своїх інтересах (М⁺). У спілкуванні в них можливі труднощі (Л⁻), вони проявляють деяку скутість (Е⁻) і відрізняються нестабільним емоційним станом (Ес).

Представників груп з домінуванням емоційної модальності “печаль” характеризує деяка скупість міміки та жестів, вони в цілому стримані в зовнішньому вираженні своїх емоційних переживань (Е⁻). При цьому вони демонструють високу компетентність стосовно нюансів спілкування (КК⁺), здатні позиціонувати себе і свої інтереси (Сп⁺) у поєднанні з лагідністю у взаємовідносинах з іншими людьми (К⁻), прийняттям норм, рамок спілкування (Н⁻). В цілому, незважаючи на труднощі, що періодично виникають у спілкуванні (Л⁻), вони віддають перевагу відкритим відносинам (М⁻).

Окрім мономодальних типів емоційності, в даній виборці були виділені полімодальні типи: РГ (радість, гнів), РС (радість, страх), ГС (гнів, страх), ГП (гнів, печаль), СП (страх, печаль), ГСП (гнів, страх, печаль), РГС (радість, гнів, страх). Особливу групу, яку ми також розглядаємо як “емоційний тип”, складають досліджувані, що показали середні результати за всіма модальностями; умовно ця група названа нами “спокій” (Спок.) [3].

На малюнку представлені профілі комунікативної креативності осіб з полімодальними типами емоційності.

Мал. 2. Профілі комунікативної креативності осіб з полімодальною емоційною диспозицією

На малюнку зображені профілі: РГ — профіль груп досліджуваних з вираженими емоціями патерну “радість” та “гнів”; РС — профіль досліджуваних з вираженими емоційними модальностями “радість” та “страх”; ГС — профіль осіб, у яких переважають емоції патерну “гнів” та “страх”; ГП — профіль осіб з домінуванням емоцій, що відносяться до патернів “гнів” та “печаль”; СП — профіль груп досліджуваних з домінуючими емоціями “страх” та печаль”; ГСП — профіль груп досліджуваних з вираженими модальностями “гнів”, “страх”, “печаль”; РГС — профіль груп досліджуваних з вираженими емоціями патернів “радість”, “гнів”, “страх”; Спок. — профіль досліджуваних, що показали середні результати за всіма модальностями.

В цілому спостерігається широкий розкид значень показників комунікативної креативності у вказаних групах. При цьому ми можемо бачити, що профіль групи РС є дзеркальним відображенням профілю ГС, подібну картину демонструють і профілі ГСП і Спок.

Полімодальний тип емоційності РГ відрізняється тим, що взаємодія його представників з іншими людьми базується, насамперед, на високому рівні комунікативної компетентності (КК⁺) у спілкуванні, що, вірогідно, зумовлено загальною схильністю даних досліджуваних до активності у спілкуванні, а також спирається на знання основ комунікації, на генерування нових, несподіваних засобів взаємодії з оточуючими. Особливість спілкування осіб даного типу заключається у прагненні до самовираження (Сп⁺) засобами, що визначаються не соціальними установками, очікуваннями (Н⁺), а відкритістю та відсутністю бар’єрів на шляху внутрішніх спонукань (Е⁺). Під час зіткнення з зовнішніми перепонами представниками типу РГ демонструється конфліктна поведінка (К⁺). Така поведінка включає відносну емоційну стійкість у спілкуванні (Ес⁺) та епізодичне вживання маніпулювання (М⁺).

Відмінною рисою комунікативної креативності представників емоційного типу РС є те, що вони відчувають різноспрямований вплив емоцій патерну “радість” та емоцій патерну “страх”, внаслідок чого їх активність пов’язана з обережністю. Позитивний настрій представників даного типу, отриманий від модальності “радість”, доповнюється стурбованістю відчуттями, станом партнера по спілкуванню і тим, наскільки сам він правильно зрозумілий іншими. Подібне уважне ставлення до спілкування приводить до прояву таких якостей, як легкість у спілкуванні (Л⁺) і схильність до самопрезентації (Сп⁺). Дане поєднання сприяє більш легкому прояву спонтанності, оригінальності у спілкуванні (ЗПКК⁺), яка в свою чергу, дозволяє робити самоподачу більш яскравою, цікавою.

Особи з типом емоційності РГ здатні до високої емоційної мобілізованості у спілкуванні (Ес⁺), при цьому свої переживання вони виражають експресивно (Е⁺), не приховуючи їх від оточуючих. Також вони можуть бути охарактеризовані як не схильні до маніпулювання (М⁻), незалежні (Н⁺), самостійно вкрай рідко виступають провокаторами конфліктів (К⁻), комунікативно компетентні (Кк⁺).

Поєднання емоційних диспозицій “гніву” та “страху” може зумовити вихід на передній план у осіб з типом емоційності ГС схильності до мані-

пулювання (M^+), яка компенсує відсутність емоційної стабільності (E_c^-) та легкості у спілкуванні. Інші ж її якості додатково забезпечують схильність до маніпулювання. Дані особи стурбовані враженням, яке вони справляють на оточуючих (Sp^+), що може стати основою для маніпулювання іншими. Конфліктність (K^+), яка властива патерну “гнів”, у даному випадку не знаходить прямого виходу завдяки залежності (H^-), яка пов’язана з емоціями патерну “страх”, деякої стриманості, невиразності (E^-) і виявляється не в прямому зіткненні з опонентом, а в прагненні маніпулятивно підійти до рішення проблеми, чому сприяє також емоційна нестійкість у спілкуванні. У цьому випадку слабо задіяні такі якості, як комунікативна компетентність (Kk^+) і комунікативна креативність ($ЗПКК^+$).

Профіль осіб з домінуванням емоційних модальностей ГП (“гнів” — “печаль”) добре підходить для опису психологічного портрету людини в стані образи. Поєднання емоцій даних патернів нагадує реакцію на фрустрацію (гнів) на тлі переживання втрати (печаль). Дані особи відрізняються надто вираженою емоційною нестійкістю у спілкуванні (E_c^-) у зв’язку з відсутністю зовнішньої та внутрішньої опори, при цьому вони знаходяться у постійному пошуку підтримки та схвалення, що підвищує значення самопрезентації (Sp^+) у їх житті. Однак властиві їм конфліктність (K^+) та нестриманість (E^+) ускладнюють контакти з оточуючими людьми, заважають отриманню порозуміння і ще більш підсилюють емоційну нестійкість. Ці труднощі у спілкуванні дещо пом’якшуються схильністю до маніпулювання (M^+) та незалежністю (H^+).

У осіб, у яких переважає емоційна диспозиція СП (“страх” — “печаль”), провідною якістю є залежність (H^-), яка викликана переживанням важливості втрачених зв’язків та стурбованістю можливими подальшими втратами і служить для встановлення тісних контактів зі значущими іншими. Подібна різноспрямованість переживань (печаль — на минуле, страх — на майбутнє) призводить до вираженої емоційної нестійкості (E_c^-) та проблем у взаємодії з теперішнім. У зв’язку з цим їм властива невпевненість, покірливість (K^-) та стереотипна, одноманітна побудова взаємовідносин з оточуючими (E_c^-), яка сполучена з тенденцією виражати назовні свої негативні переживання (E^+). Певні труднощі у спілкуванні (JL^-), байдужість до самопрезентації (Sp^-) та недостатня комунікативна компетентність компенсуються у них схильністю до маніпулювання (M^+).

Поєднання емоційних модальностей ГСП (“гнів”, “страх”, “печаль”) характеризується вираженою емоційною нестійкістю, яка виявляється в легкому переході від стану пригніченості (печалі) до стану збудженості (страху або гніву). Імовірно, така комбінація патернів емоцій служить причиною різко виражених труднощів у спілкуванні і сильно обмежує прояв комунікативної креативності. Особи даного типу відчувають труднощі у розумінні себе та інших (Kk^-), що призводить до пошуку об’єктів, які дають стабільність і розуміння (H^-). Скутість у прояві своїх переживань (E^-) обмежує можливість самопрезентації (Sp^-). Однак у зв’язку з залежністю потреба у прийнятті існує, і її роль виконує підкреслена відсутність продуманої самопрезентації, що іноді може мати відтінок маніпулювання (M^-).

Коли умови взаємодії з оточуючими сприймаються такими індивідами як нефруструючі, вони покірливі, утримуються від прояву ініціативи (K^-) і необхідності брати на себе відповідальність (H^-).

Особи з емоційною диспозицією РГС відчують постійне спонукання до вираження актуальних емоцій, що виявляється в надмірній експресивності (E^+). Інтенсивність емоційних поривів патернів ГС, можливо, доповнюється переживанням тривоги (C) з приводу взаємодії з об'єктом, наділенням його погрожуючими рисами, що значно збільшує труднощі у спілкуванні (JL^-) на фоні властивої їм конфліктності (K^+). У даному випадку оптимізатором комунікації виступає їх здатність знаходити різноманітні шляхи досягнення мети за рахунок підкорення інших своєю енергійністю, самобутністю (Sp^+). Також вони відрізняються низькою толерантністю до фрустрацій (Ec^-) і задля зниження напруги можуть вдаватися до маніпулювання (M^+), тому що довірливе розв'язання ситуації їм не уявляється можливим (Kk^-). Вони відчують деяку залежність (H^-) від прояву протидії їм іншими і не спроможні на це не реагувати.

Представники групи "спокій" (Спок.) демонструють високий рівень легкості у спілкуванні (JL^+) з вираженою комунікативною креативністю. Інші показники (Sp^+ , H^+ , K^+ , Ec^+ , M^+ , E^+ , Kk^+) мають середній ступінь вираженості і являються у поведінці залежно від вимог ситуації.

Таким чином, якісний аналіз дозволив не тільки виявити загальні тенденції у осіб з певною емоційною диспозицією (пошук типового), але й вивчити специфіку комунікативної креативності у кожного досліджуваного окремо (пошук індивідуального).

Література

1. Палей А. И. Модальностная структура эмоциональности и когнитивный стиль // Вопросы психологии. — 1982. — № 2. — С. 109–115.
2. Плоткин А. А. Соотношение базальных модальностей в структуре эмоциональности: Автореф. дис. ... канд. психол. наук. — М., 1983. — 24 с.
3. Санникова О. П. Эмоциональность в структуре личности. — Одесса: Хорс, 1995. — 334 с.
4. Санникова О. П. Феноменология личности: Выбранные психологические работы. — Одесса: СМІЛ, 2003. — 256 с.

Р. В. Белоусова

канд. психол. наук, и. о. доцента кафедры общей и дифференциальной психологии

Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского, г. Одесса

**ИНДИВИДУАЛЬНО-ТИПИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ
КОММУНИКАТИВНОЙ КРЕАТИВНОСТИ ЛИЦ С ОПРЕДЕЛЕННЫМИ
ЭМОЦИОНАЛЬНЫМИ ДИСПОЗИЦИЯМИ**

Резюме

В статье рассматриваются особенности коммуникативной креативности у лиц с разными мономодальными и полимодальными типами эмоциональности. Установлено, каким образом определенные эмоциональные диспозиции влияют на специфику коммуникативной креативности.

Ключевые слова: эмоциональность, эмоциональные диспозиции, коммуникативная креативность.

R. V. Belousova

candidate of psychological sciences, p.o. assistant of professor

K. D. Ushinskiy Southern National Pedagogical University

**COMMUNICATIVE CREATIVITY INDIVIDUALLY-TYPICAL
FEATURES AT PERSONS WITH CERTAIN EMOTIONAL
DISPOSITIONS**

Summary

In article communicative creativity features at persons with different monomodal and polymodal types of emotionality are considered. It is established, how certain emotional dispositions influence on communicative creativity specificity.

Key words: emotionality, emotional dispositions, communicative creativity.